

CON NGƯỜI VÀ VĂN HOÁ VIỆT NAM

TRONG THỜI KỲ ĐỔI MỚI VÀ HỘI NHẬP

NHÀ XUẤT BẢN KHOA HỌC XÃ HỘI

NGUYỄN VĂN DÂN

CON NGƯỜI VÀ VĂN HOÁ
VIỆT NAM TRONG THỜI KỲ
ĐỔI MỚI VÀ HỘI NHẬP

(In lần thứ hai có sửa chữa và bổ sung)

NHÀ XUẤT BẢN KHOA HỌC XÃ HỘI
HÀ NỘI – 2011

CON NGƯỜI VÀ VĂN HOÁ VIỆT NAM
TRONG THỜI KỲ ĐỔI MỚI VÀ HỘI NHẬP

Bản quyền © Nguyễn Văn Dân

Xuất bản lần thứ nhất: Nxb. KHXH, 2009

MỞ ĐẦU

CƠ SỞ LÝ LUẬN

NGHIÊN CỨU CON NGƯỜI VÀ VĂN HOÁ VIỆT NAM TRONG TÌNH HÌNH MỚI

I. QUAN ĐIỂM CỦA HỒ CHÍ MINH VÀ CỦA ĐẢNG VỀ XÂY DỰNG CON NGƯỜI VÀ VĂN HOÁ VIỆT NAM

Nói đến Hồ Chí Minh là phải nói đến tình thương bao la của Bác đối với con người Việt Nam, đặc biệt là đối với nhân dân lao động. Cuộc đời hoạt động cách mạng của Người được đánh dấu bằng những công trình quan trọng về con người. Tờ báo đầu tiên do Hồ Chí Minh sáng lập tại Pháp là tờ *Le Paria* [*“Người cùng khổ”*], đã ghi nhận tình cảm của Người dành cho những người vô sản cần lao của thế giới. Trong bản *Tuyên ngôn độc lập* ngày 2-9-1945, Chủ tịch Hồ Chí Minh đã nói đến số phận và quyền của con người dân tộc. Hôm sau, ngày 3-9-1945, Chủ tịch Hồ Chí Minh đã triệu tập phiên họp đầu tiên của Chính phủ, nêu ra sáu nhiệm vụ cấp bách, trong đó có ba nhiệm vụ hàng đầu: diệt giặc đói, giặc dốt và giặc ngoại xâm. Như vậy, cả ba nhiệm vụ đều liên quan sát sườn đến số phận con người. Đặc biệt là nhiệm vụ thứ hai cho thấy: con người tồn tại mà dốt nát thì chưa phải là con người thực sự!

Từ đó cho đến khi qua đời, Chủ tịch Hồ Chí Minh luôn đặt người dân vào vị trí trung tâm của mọi hoạt động xã hội. Quan

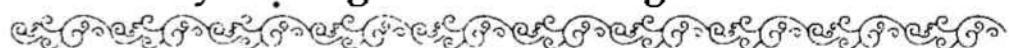
6 CON NGƯỜI VÀ VĂN HOÁ VIỆT NAM...

niệm về con người và phát triển con người của Hồ Chí Minh không bao giờ là quan niệm chung chung, trừu tượng, mà Người quan tâm trước hết đến người dân của đất nước mình. Chính Người đã phát động phong trào người tốt việc tốt và đề xuất viết về người tốt việc tốt để động viên thi đua yêu nước. Chính Người đã đưa ra một chân lý bất hủ liên quan đến xây dựng con người để phát triển đất nước: “Vì lợi ích mười năm thì phải trồng cây. Vì lợi ích trăm năm thì phải trồng người”. Vì thế, bao giờ Người cũng đặt nhiệm vụ cụ thể cho Đảng Cộng sản Việt Nam là phải chăm lo xây dựng con người phát triển toàn diện, phải xây dựng cho được con người xã hội chủ nghĩa [XHCN] để có thể xây dựng thành công chủ nghĩa xã hội [CNXH]. Từ đó, mọi chính sách của Đảng và Nhà nước đều phải là chính sách của dân, do dân và vì dân. Cuối cùng người dân phải trở thành chủ nhân đích thực của xã hội.

Theo tinh thần đó, trong *Bản cáo Di chúc* cuối cùng của Chủ tịch Hồ Chí Minh (không công bố), sau khi nói “Về việc riêng” cùng những điều dặn dò về việc hoả táng thi hài mình sau khi qua đời, Người nói “*Đầu tiên là công việc đối với con người*” và Người đã dành phần lớn *Di chúc* để chỉ nói về người dân, về đồng bào của mình. Cho nên có thể thấy, trong mối quan tâm của Người, không có gì quan trọng bằng con người Việt Nam, những người mà Hồ Chí Minh đã dành cả cuộc đời để phục vụ như một người “đầy tớ trung thành”. Và với tư cách là đối tượng phát triển thì người dân đồng thời lại là động lực để xây dựng và phát triển đất nước. Hồ Chí Minh đã viết trong *Bản cáo Di chúc*: “Để giành lấy thắng lợi trong công cuộc chiến đấu khổng lồ này [tức công cuộc thống nhất đất nước – NVD] cần phải động viên toàn dân, tổ chức và giáo dục toàn dân, dựa vào lực lượng vĩ đại của toàn dân”¹.

¹ “Bản cáo Di chúc cuối cùng của Bác”, www.tuoitre.com.vn/Tiengon/..., 2-9-2007.

Mở đầu: Cơ sở lý luận nghiên cứu con người và văn hoá... 7

Điều này có nghĩa là, nói theo tinh thần hiện đại, Hồ Chí Minh đã coi con người vừa là mục tiêu vừa là động lực của công cuộc phát triển.

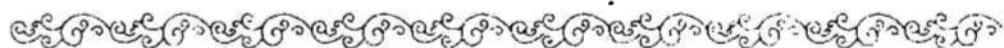
Văn hoá cũng là một lĩnh vực trọng tâm trong mối quan tâm từ lâu của Chủ tịch Hồ Chí Minh. Ngay từ khi còn ở trong nhà tù của Tưởng Giới Thạch năm 1943, Người đã có quan niệm rất xác đáng về văn hoá: “Vì lẽ sinh tồn cũng như mục đích của cuộc sống, loài người mới sáng tạo và phát minh ra ngôn ngữ, chữ viết, đạo đức, pháp luật, khoa học, tôn giáo, văn học, nghệ thuật, những công cụ cho sinh hoạt hàng ngày về mặc, ăn, ở và các phương thức sử dụng. Toàn bộ những sáng tạo và phát minh đó tức là văn hoá. Văn hoá là sự tổng hợp của mọi phương thức sinh hoạt cùng với biểu hiện của nó mà loài người đã sản sinh ra nhằm thích ứng những nhu cầu đời sống và đòi hỏi của sự sinh tồn.”¹

Trong cuộc cách mạng của dân tộc, Chủ tịch Hồ Chí Minh đã coi “văn hoá cũng là một mặt trận”. Người đã quan niệm văn hoá phải “soi đường cho quốc dân đi”, Đảng “phải đem văn hoá lãnh đạo quốc dân để thực hiện độc lập, tự cường, tự chủ”, phải “xúc tiến công tác văn hoá để đào tạo con người mới và cán bộ mới cho công cuộc kháng chiến kiến quốc”². Như vậy, mặc dù Hồ Chí Minh chưa nói cụ thể như ngày nay chúng ta đang nói là “Văn hoá vừa là mục tiêu vừa là động lực của công cuộc phát triển”, nhưng tinh thần ý kiến của Người về văn hoá đã thể hiện rất rõ tư tưởng này. Vì thế trong bản *Di chúc*, Người đã đưa việc phát triển kinh tế và văn hoá thành hai nhiệm vụ hàng đầu để phục vụ người dân: “Đảng cần phải có kế hoạch thật tốt để phát triển kinh tế và văn hoá, nhằm không ngừng nâng cao đời sống của nhân dân”.

¹ *Hồ Chí Minh toàn tập*, Nxb. Chính trị Quốc gia, Hà Nội, 1995, tập 3, tr. 431.

² Trích theo: “Tư tưởng Hồ Chí Minh về văn hoá và xây dựng con người mới”, *Giáo trình tư tưởng Hồ Chí Minh* (Học viện Chính trị – Hành chính Quốc gia Hồ Chí Minh, Viện Hồ Chí Minh và các lãnh tụ của Đảng, Nguyễn Khánh Bật chủ biên), Nxb. Lý luận chính trị, H., 2008, tr. 154.

8 CON NGƯỜI VÀ VĂN HOÁ VIỆT NAM...

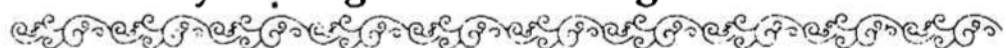
Về tư tưởng bảo tồn và phát huy bản sắc văn hoá dân tộc, Chủ tịch Hồ Chí Minh đã có ý thức ngay từ ngày đầu thành lập nước. Ngày 23-11-1945, Người đã ký Sắc lệnh số 65 quy định nhiệm vụ và quyền lợi của Đông phương Bác Cổ Học viện¹. Đây là Viện Viễn Đông Bác Cổ do Pháp thành lập từ năm 1900, có nhiệm vụ lưu giữ và phát triển các giá trị văn hoá dân tộc của các nước Đông Dương và một số nước châu Á khác. Điều này chứng tỏ Người rất quan tâm đến các giá trị văn hoá truyền thống của dân tộc, coi đó là nguồn sáng tạo và phát triển của đất nước.

Phát huy các giá trị văn hoá truyền thống dân tộc, nhưng Hồ Chí Minh không chủ trương xây dựng một nền văn hoá khép kín, mà Người quan niệm văn hoá dân tộc phải biết tiếp thu tinh hoa văn hoá của nhân loại, tạo ra một nền văn hoá phù hợp với tinh thần thời đại. Người nói: Văn hoá Việt Nam là kết quả “ảnh hưởng lẫn nhau của văn hoá Đông phương và Tây phương chung đúc lại (...). Tây phương hay Đông phương có cái gì tốt ta phải học lấy để tạo ra một nền văn hoá Việt Nam. Nghĩa là lấy kinh nghiệm tốt của văn hoá xưa và văn hoá nay, trau dồi cho văn hoá Việt Nam thật có tinh thần thuần tuý Việt Nam để hợp với tinh thần dân chủ”². Rõ ràng, quan điểm của Hồ Chí Minh về văn hoá từ lâu đã coi nền văn hoá Việt Nam phải là nền văn hoá có tính dân tộc và tính tiên tiến của nhân loại, một quan điểm mà ngày nay Đảng đang chủ trương với phương châm ngắn gọn là “xây dựng nền văn hoá Việt Nam tiên tiến đậm đà bản sắc dân tộc”.

Nói đến những đặc điểm và nhiệm vụ cụ thể của văn hoá, Hồ Chí Minh còn khuyên các văn nghệ sĩ là phải sáng tác cho dễ hiểu, cho hay, cho chân thật và cho hùng hồn; rằng văn hoá phải phục vụ

¹ Theo: “Tư tưởng Hồ Chí Minh...”, sách đã dẫn, tr. 156.

² Xem: “Tư tưởng Hồ Chí Minh...”, sách đã dẫn, tr. 157.

quần chúng và vì quần chúng. Đó là một nền văn hoá của nhân dân.

Thấm nhuần quan điểm của Hồ Chí Minh, trong thời kỳ đổi mới và hội nhập quốc tế này, Đảng đã chủ trương xây dựng con người mới và nền văn hoá mới theo đúng tinh thần nhân văn dân chủ của Người. Theo tinh thần đó, kể từ thời mở cửa, chúng ta phải ghi nhận một cột mốc quan trọng về mặt đường lối của đời sống văn hoá Việt Nam. Đó là việc Ban chấp hành Trung ương Đảng khoá VIII ra Nghị quyết Trung ương 5 *“Về xây dựng và phát triển nền văn hoá Việt Nam tiên tiến, đậm đà bản sắc dân tộc”*, ban hành ngày 16-7-1998.

Trong bản Nghị quyết quan trọng này, Đảng đã đánh giá khách quan những thành tựu văn hoá, nghiêm khắc kiểm điểm những mặt yếu kém, thẳng thắn chỉ ra những nguyên nhân chủ yếu và đề ra phương hướng, nhiệm vụ cụ thể để phát triển văn hoá. Trong phần phương hướng, Đảng đã đưa ra năm quan điểm chỉ đạo cơ bản để phát triển văn hoá:

1. Văn hoá là nền tảng tinh thần của xã hội, vừa là mục tiêu vừa là động lực thúc đẩy sự phát triển kinh tế-xã hội.

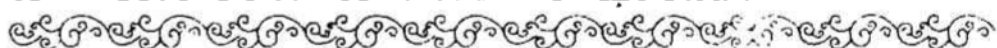
2. Nền văn hoá mà chúng ta xây dựng là nền văn hoá tiên tiến, đậm đà bản sắc dân tộc.

3. Nền văn hoá Việt Nam là nền văn hoá thống nhất mà đa dạng trong cộng đồng các dân tộc Việt Nam.

4. Xây dựng và phát triển văn hoá là sự nghiệp của toàn dân do Đảng lãnh đạo, trong đó đội ngũ trí thức giữ vai trò quan trọng.

5. Văn hoá là một mặt trận; xây dựng và phát triển văn hoá là một sự nghiệp phát triển lâu dài, đòi hỏi phải có ý chí cách mạng và sự kiên trì, thận trọng.

10 CON NGƯỜI VÀ VĂN HOÁ VIỆT NAM...

Đồng thời Đảng cũng đề ra mười nhiệm vụ cụ thể như sau:

1. Xây dựng con người Việt Nam trong giai đoạn mới với những đức tính:

- Có tinh thần yêu nước, tự cường dân tộc, phấn đấu vì độc lập dân tộc và chủ nghĩa xã hội, đưa đất nước thoát khỏi nghèo nàn lạc hậu, đoàn kết với nhân dân thế giới đấu tranh vì hoà bình, dân chủ và tiến bộ xã hội;

- Có ý thức tập thể, phấn đấu vì lợi ích chung;

- Có lối sống lành mạnh, nếp sống văn minh, cần kiệm, trung thực, nhân nghĩa, tôn trọng kỷ cương phép nước, quy ước của cộng đồng; có ý thức bảo vệ và cải thiện môi trường sinh thái;

- Lao động chăm chỉ với lương tâm nghề nghiệp, có kỹ thuật, sáng tạo, năng suất cao vì lợi ích của bản thân, gia đình, tập thể và xã hội;

- Thường xuyên học tập, nâng cao hiểu biết, trình độ chuyên môn, trình độ thẩm mỹ và thể lực.

2. Xây dựng môi trường văn hoá: Tạo ra đời sống văn hoá lành mạnh ở các đơn vị cơ sở như gia đình, làng, bản, xã, phường, khu tập thể, cơ quan, xí nghiệp, nông trường, lâm trường, trường học, đơn vị bộ đội...; ở các vùng dân cư như đô thị, nông thôn, miền núi... Thu hẹp dần khoảng cách đời sống văn hoá giữa các trung tâm đô thị với nông thôn, giữa những vùng kinh tế phát triển với các vùng sâu, vùng xa, vùng núi, biên giới, hải đảo, giữa các tầng lớp nhân dân.

3. Phát triển sự nghiệp văn học-nghệ thuật: Phấn đấu sáng tạo những tác phẩm văn học-nghệ thuật có giá trị tư tưởng và nghệ thuật cao, thấm nhuần tinh thần nhân văn, dân chủ, có tác dụng sâu sắc xây dựng con người. Khuyến khích tìm tòi, thể nghiệm mọi phương pháp, mọi phong cách sáng tác vì mục đích đáp ứng